

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

युञ्जानः प्रथमम्मनस्तत्वाय सविता धियः। अग्निं
ज्योतिर्निचाय्य पृथिव्या अध्याभरत्। युक्त्वाय मनसा
देवान्सुर्वर्यतो धिया दिवम्। बृहज्ज्योतिः करिष्यतः सविता
प्र सुवति तान्। युक्तेन मनसा वयं देवस्य सवितुः सुवे।
सुवर्गेयाय शक्त्यै। युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य
बृहतो विपश्चितः। वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इत् (१)

मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः। युजे वां ब्रह्म पूर्य
नमोभिर्वि श्लोका यन्ति पृथ्यैव सूर्याः। शृण्वन्ति विश्वे
अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तस्थुः। यस्य
प्रयाणमन्वन्य इद्ययुर्देवा देवस्य महिमानमर्चतः। यः
पार्थिवानि विममे स एतंशो रजांसि देवः सविता
महित्वना। देव सवितुः प्र सुव यज्ञम्प्र सुव (२)

यज्ञपतिम्भगाय दिव्यो गन्धर्वः। केतपूः केत नः पुनातु

वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति नः। इमं नो देव सवितर्यज्ञं
 प्र सुव देवायुवः सखिविदः सत्राजितं धनजितः
 सुवर्जितम्। ऋचा स्तोमः समर्धय गायत्रेण रथन्तरम्।
 बृहद्गायत्रवर्तनि। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां
 पूष्णो हस्ताभ्यामगायत्रेण छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वदभिरसि
 नारिः (३)

असि पृथिव्याः सधस्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदा भर
 त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वद्वभिरसि नारिरसि त्वया
 वयः सधस्थ आग्निः शकेम् खनितुं पुरीष्यं जागतेन त्वा
 छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वद्वस्त आधाय सविता बिभ्रदभिः
 हिरण्ययीम्। तया ज्योतिरजस्रमिदग्निं खात्वी न आ
 भ्रानुष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वत्॥

इद्यज्ञं प्र सुव नारिरानुष्टुभेन त्वा छन्दसा त्रीणि च॥—————[१]

इमामगृभ्णन्नशनामृतस्य पूर्वं आयुषि विदथेषु कव्या।
 तया देवाः सुतमा बभूवुर्ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्ती।
 प्रतूर्तं वाजिन्ना द्रव वरिष्ठामनु संवतम्। दिवि ते जन्म
 परममन्तरिक्षे नाभिः पृथिव्यामधि योनिः। युञ्जाथाः

रासंभं युवमस्मिन् यामै वृषण्वसू। अग्निम्भरन्तमस्मयुम्।
योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे। सखाय इन्द्रमृतये।
प्रतूर्वन् (५)

एह्यवक्रामन्नशस्ती रुद्रस्य गाणपत्यान्मयोभूरेहि।
उर्वन्तरिक्षमन्विहि स्वस्तिगव्यूतिरभयानि कृण्वन्। पूष्णा
सयुजा सह। पृथिव्याः सधस्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेह्यग्निम्
ऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्यामोऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरामः।
अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः। अनु
सूर्यस्य (६)

पुरुत्रा च रश्मीननु द्यावापृथिवी आ ततान। आगत्य
वाज्यध्वनः सर्वा मृधो वि धूनुते। अग्निः सधस्थे महति
चक्षुषा नि चिकीषते। आक्रम्य वाजिन्पृथिवीमग्निमिच्छ रुचा
त्वम्। भूम्या वृत्वाय नो ब्रूहि यतः खनाम् तं वयम्।
द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमात्मान्तरिक्षः समुद्रस्ते योनिः।
विख्याय चक्षुषा त्वमभि तिष्ठ (७)

पृतन्यतः। उत्क्राम महते सौभगायास्मादास्थानाद्विणोदा
वाजिन्। वयः स्याम सुमतौ पृथिव्या अग्निं खनिष्यन्त

उपस्थे अस्याः। उदक्रमीद्विणोदा वाज्यर्वाकः स लोकः
 सुकृतं पृथिव्याः। ततः खनेम सुप्रतीकमग्निः सुवो रुहाणा
 अधि नाकं उत्तमे। अपो देवीरुपं सृज मधुमतीरयक्ष्माय
 प्रजाभ्यः। तासां स्थानादुज्जिहतामोषधयः सुपिप्पलाः।
 जिघर्मि (८)

अग्निम्मनसा घृतेन प्रतिक्ष्यन्तम्भुवनानि विश्वा।
 पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यचिष्ठमन्नं रभसं
 विदानम्। आ त्वा जिघर्मि वचसा घृतेनारक्षसा
 मनसा तज्जुषस्व। मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्निर्नाभिमृशे
 तनुवा जर्हषाणः। परि वाजपतिः कविरग्निर्हव्या
 न्यक्रमीत्। दधद्रत्नानि दाशुषे। परि त्वाग्ने पुरं वयं
 विप्रं सहस्य धीमहि। धृषद्वर्णं दिवेदिवे भेत्तारम्भङ्गुरावतः।
 त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि। त्वं
 वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः॥ (९)

प्रतूर्वसूर्यस्य तिष्ठ जिघर्मि भेत्तारं विश्वंतिष्ठ॥ [२]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां
 पृथिव्याः सधस्थेऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामि। ज्योतिष्मन्तं

त्वाग्ने सुप्रतीकमजस्रेण भानुना दीद्यानम्। शिवं प्रजाभ्यो-
 ऽहिंसन्तं पृथिव्याः सधस्थेऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खनमि।
 अपां पृष्ठमसि सप्रथा उर्वग्निम्भरिष्यदपरावपिष्ठम्।
 वर्धमानम्मह आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व।
 शर्म च स्थः (१०)

वर्म च स्थो अच्छिद्रे बहुले उभे। व्यचस्वती सं
 वसाथाम्भर्तमग्निम्पुरीष्यम्। सं वसाथाः सुवर्विदा समीची
 उरसा त्मना। अग्निमन्तर्भरिष्यन्ती ज्योतिष्मन्तमजस्रमित्।
 पुरीष्योऽसि विश्वभराः। अथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने।
 त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः।
 तमु त्वा दध्यङ्घ्रिषिः पुत्र ईधे (११)

अथर्वणः। वृत्रहणं पुरन्दरम्। तमु त्वा पाथ्यो वृषा
 समीधे दस्युहन्तमम्। धनंजयः रणेरणे। सीदं होतः
 स्व उ लोके चिकित्वान्त्सादया यज्ञः सुकृतस्य योनौ।
 देवावीर्देवान् हविषा यजास्यग्ने बृहद्यजमाने वर्यो धाः। नि
 होता होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवाः असदथ्सुदक्षः।
 अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भरः शुचिजिह्वो अग्निः। सः

सीदस्व म॒हा॑ अ॒सि शोच॑स्व (१२)

दे॒व॒वीत॑मः। वि धू॒मम॑ग्रे अरु॒षमि॑येध्य सृ॒ज प्र॑शस्त
दर्श॑तम्। जनि॑ष्वा हि जे॒न्यो अ॒ग्रे अ॒ह्ना॑ ह॒तो ह॒तेष्व॑रु॒षो
वने॑षु। दमे॑दमे स॒प्त रत्ना॑ दधा॒नोऽग्नि॑र॒होता॑ नि ष॑सादा
यजी॑यान्॥ (१३)

स्थ ई॒धे शोच॑स्व स॒प्तवि॑ंशतिश्च॥ [३]

सं ते वा॒युर्मा॑त॒रिश्वा॑ दधातू॒त्ताना॑यै हृद॑यं यद्वि॒लिष्ट॑म्।
दे॒वानां॑ यश्चर॑ति प्रा॒णथे॑न॒ तस्मै॑ च दे॒वि व॑ष॒डस्तु॑ तुभ्य॑म्।
सुजा॑तो ज्योति॑षा स॒ह शर्म॑ वरू॒थमा॑स॒दः सुवः॑। वासो॑ अ॒ग्रे
वि॒श्वरू॑प॒ सं व्य॑यस्व विभाव॑सो। उदु॑ तिष्ठ स्वध्व॒रावा॑
नो दे॒व्या कृ॑पा। दृ॒शे च॑ भा॒सा बृ॑ह॒ता सु॑शु॒क्निरा॒ग्रे या॑हि
सुश॑स्तिभिः। (१४)

ऊ॒र्ध्व ऊ॒ षु ण॑ ऊ॒तये॑ तिष्ठा॑ दे॒वो न॑ स॒विता॑। ऊ॒र्ध्वो
वाज॑स्य॒ सनि॑ता॒ यद॑ञ्जिभि॒र्वाघ॑द्वि॒र्विह्व॑यामहे। स जा॒तो
गर्भो॑ अ॒सि रोद॑स्यो॒रग्रे॑ चारु॒र्विभृ॑त ओष॑धीषु। चि॒त्रः शि॑शुः
परि॒ तमा॑स्य॒क्तः प्र॑ मा॒तृभ्यो॑ अधि॒ कनि॑क्रदद्वाः। स्थि॒रो
भव॑ वी॒ड्वङ्ग॑ आ॒शुर्भव॑ वा॒ज्य॑र्वन्। पृथु॑र्भव॒ सुष॑द॒स्त्वम॒ग्रेः

पु॒रीष॒वाहनः॑। शि॒वो भ॑व (१५)

प्र॒जाभ्यो॑ मा॒नुषी॑भ्य॒स्त्वमङ्गि॑रः। मा द्यावा॑पृथि॒वी
अ॒भि शू॑शुचो॒ मान्तरि॑क्षं॒ मा वन॑स्पतीन्। प्रैतु॑ वा॒जी
कनि॑क्रद॒न्नान॑द॒द्रास॑भः प॒त्वा। भर॑न्न॒ग्निम्पु॑री॒ष्यं मा पा॑द्यायुषः
पु॒रा। रास॑भो वां कनि॑क्रद॒त्सुयु॑क्तो वृष॒णा रथे॑। स
वा॑म॒ग्निम्पु॑री॒ष्यमा॑शु॒र्दूतो॑ व॒हादि॑तः। वृषा॒ग्निं वृ॑षण॒म्भर॑न्ना॒पां
गर्भ॑ꣳ स॒मुद्रि॑यम्। अ॒ग्र आ या॑हि (१६)

वी॒तय॑ ऋ॒तꣳ स॒त्यम्। ओष॑धयः प्र॒ति गृ॑हीता॒ग्निमे॑तꣳ
शि॒वमा॑यन्त॒मभ्य॑त्र युष्मान्। व्यस्य॑न्वि॒श्वा अ॑म॒तीर॑रा॒तीर्नि॑षीद॒न्नो
अप॑ दु॒र्मति॑ꣳ ह॒नत्। ओष॑धयः प्र॒ति मो॑दध्वमे॒नम्पु॑ष्पाव॒तीः
सु॒पिप्प॒लाः। अ॒यं वो॒ गर्भ॑ ऋ॒त्वियः॑ प्र॒त्नꣳ स॒धस्थ॑मास॒दत्॥ (१७)

सुश॒स्तिभिः॑ शि॒वो भ॑व याहि प॒द्भिꣳशब्द॑॥ [४]

वि पाज॑सा पृथु॒ना शो॑शु॒चानो॒ बाध॑स्व द्वि॒षो र॒क्षसो॒
अ॒मीवाः॑। सु॒शर्म॑णो बृ॒हतः॑ शर्म॑णि स्याम॒ग्नेर॒हꣳ सु॒हव॑स्य
प्रणी॑तौ। आपो॒ हि ष्ठा म॑यो॒भुव॑स्ता न॒ ऊ॒र्जे द॑धातन। म॒हे
रणा॑य॒ चक्ष॑से। यो वः शि॒वत॑मो॒ रस॑स्तस्य॒ भाज॑यते॒ह नः॑।
उ॒श॒तीरि॑व मा॒तरः॑। तस्मा॒ अर॑ ग॒माम॑ वो॒ यस्य॑ क्षया॑य॒

जिन्व॑थ। आपो॑ ज॒नय॑था च नः। मि॒त्रः (१८)

स॒ꣳसृ॒ज्यं पृ॒थि॒वीम्भूमिं॑ च॒ ज्योति॑षा स॒ह। सु॒जातं॑
जा॒तवे॑दसम॒ग्निं वै॑श्वान॒रं वि॒भुम्। अ॒य॒क्ष्माय॑ त्वा स॒ꣳ सृ॑जामि
प्र॒जाभ्यः॑। वि॒श्वे॑ त्वा दे॒वा वै॑श्वान॒राः स॒ꣳ सृ॑ज॒न्त्वानु॑ष्टु॒भेन॒
छन्द॑साङ्गिर॒स्वत्। रु॒द्राः स॒म्भृत्य॑ पृ॒थि॒वीम्बृ॒हज्योतिः॑
समी॑धिरे। तेषां॑ भा॒नुरज॑स्र इच्छु॒क्रो दे॒वेषु॑ रोचते। स॒ꣳसृष्टां॑
वसु॑भी रु॒द्रैर्धीरैः॑ कर्म॒ण्याम्मु॑दम्। हस्ता॑भ्याम्मु॒द्वीं कृ॒त्वा
सिनी॑वाली करोतु (१९)

ताम्। सिनी॑वाली सु॒कप॑र्दा सु॒कुरी॑रा स्वौप॒शा। सा
तुभ्य॑मदिते मह॒ ओखां॑ दधातु हस्त॑योः। उ॒खां करोतु॑ शक्त्या
बा॒हुभ्या॑मदिति॒र्धिया॑। मा॒ता पु॒त्रं यथो॑पस्थे सा॒ग्निम्बि॑भर्तु
गर्भ॑ आ। म॒खस्य॑ शिरो॑ऽसि यज्ञ॑स्य॒ पदे॑ स्थः। वस॑वस्त्वा
कृ॒ण्वन्तु गाय॑त्रेण॒ छन्द॑साङ्गिर॒स्वत्पृ॒थिव्य॑सि रु॒द्रास्त्वा
कृ॒ण्वन्तु त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑साङ्गिर॒स्वद॑न्तरि॒क्षम॑सि (२०)

आ॒दि॒त्यास्त्वा॑ कृ॒ण्वन्तु जा॑ग॒तेन॒ छन्द॑साङ्गिर॒स्वद्यौर॑सि
वि॒श्वे॑ त्वा दे॒वा वै॑श्वान॒राः कृ॒ण्व॒न्त्वानु॑ष्टु॒भेन॒ छन्द॑साङ्गिर॒स्वदि॑शो-
ऽसि ध्रु॒वासि॑ धा॒रया॑ मयि॑ प्र॒जाꣳ रा॒यस्पोषं॑ गौप॒त्यꣳ

सुवीर्यं सजातान् यजमानायादित्यै रास्नास्यदितिस्ते
 बिलं गृह्णातु पाङ्केन छन्दसाङ्गिरस्वत्। कृत्वाय सा
 महीमुखाम्मृन्मयीं योनिमग्रयै। ताम्पुत्रेभ्यः सम्प्रायच्छुददितिः
 श्रपयानिति॥ (२१)

मित्रः कंरोत्वन्तरिक्षमसि प्र चत्वारि च॥ [५]

वसंवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा
 धूपयन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वा धूपयन्तु
 जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा
 धूपयन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदिन्द्रस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वद्विष्णु
 धूपयत्वङ्गिरस्वद्वरुणस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वददितिस्त्वा देवी
 विश्वदेव्यावती पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वत्खनत्ववट देवानां
 त्वा पत्नीः (२२)

देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वदधतूखे
 धिषणास्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे-
 ऽङ्गिरस्वदभीन्धतामुखे ग्रास्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः
 पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वच्छपयन्तूखे वरूत्रयो जनयस्त्वा
 देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वत्पंचन्तूखे।

मित्रैतामुखाम्पचैषा मा भेदि। एतां ते परि ददाम्यभित्यै।
अभीमाम् (२३)

महिना दिवमित्रो बभूव सुप्रथाः। उत श्रवसा
पृथिवीम्। मित्रस्य चर्षणीधृतः श्रवो देवस्य सानसिम्।
द्युम्नं चित्रश्रवस्तमम्। देवस्त्वा सवितोद्वपतु सुपाणिः
स्वङ्गुरिः। सुबाहुरुत शक्त्या। अपद्यमाना पृथिव्याशा
दिश आ पृण। उत्तिष्ठ बृहती भवोर्ध्वा तिष्ठ ध्रुवा त्वम्।
वसवस्त्वाच्छन्दन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा
च्छन्दन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वाच्छन्दन्तु
जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा
आच्छन्दन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वत्॥ (२४)

पत्नीरिमा९ रुद्रास्त्वाच्छन्दन्त्वेकात्रवि९शतिश्च॥ [६]

समास्त्वाग्र ऋतवो वर्धयन्तु संवत्सरा ऋषयो यानि
सत्या। सं दिव्येन दीदिहि रोचनेन विश्वा आ भाहि प्रदिशः
पृथिव्याः। सं चेध्यस्वाग्ने प्र च बोधयैनमुच्च तिष्ठ महते
सौभगाय। मा च रिषदुपसत्ता ते अग्ने ब्रह्माणस्ते यशसः
सन्तु मान्ये। त्वामग्ने वृणते ब्राह्मणा इमे शिवो अग्ने (२५)

सुव॑रणे भ॒वा नः। सु॒प॒त्र॒हा नो॑ अ॒भिमा॑ति॒जिच्च॒ स्वे ग॑ये
जागृ॑ह्यप्रयुच्छन्। इ॒हैवा॑ग्रे अ॒धि धा॑रया रु॒यिं मा॒ त्वा नि
क्र॑न्पूर्व॒चितो॑ नि॒का॒रिणः॑। क्ष॒त्रम॑ग्रे सु॒यम॑मस्तु तुभ्य॑मुपस॒त्ता
व॑र्धतां ते॒ अनि॑ष्टतः। क्ष॒त्रेणा॑ग्रे स्वा॒युः स॑ र॒भस्व मि॒त्रेणा॑ग्रे
मि॒त्रधे॑ये॒ यत॑स्व। सु॒जा॒ताना॑म्मध्यम॒स्था ए॑धि॒ राज्ञा॑मग्रे
वि॒ह्व्यो दी॑दिहीह। अ॒ति (२६)

नि॒हो अ॒ति स्नि॒धोऽत्य॑चित्ति॒मत्य॑रा॒तिम॑ग्रे। वि॒श्वा ह्य॑ग्रे
दु॒रि॒ता स॒ह॒स्वा॒था॒स्मभ्य॑ र॒हवी॑रा र॒यिं दाः॑। अ॒ना॒धृ॒ष्यो
जा॒तवे॑दा॒ अनि॑ष्टतो वि॒राड॑ग्रे क्ष॒त्रभृ॑दी॒दिही॑ह। वि॒श्वा आ॑शाः
प्र॒मु॒ञ्चन्मा॑नु॒षीर्भियः॑ शि॒वाभि॑र॒द्य परि॑ पा॒हि नो॑ वृ॒धे। बृ॒ह॒स्प॒ते
स॒वि॒तर्बो॑ध॒यै न॒ स॑ शि॒तं चि॒त्सन्त॒रा स॑ शि॒शाधि॑।
व॒र्ध॒यै न॒म॒म॒ह॒ते सौ॑भ॒गाय॑ (२७)

वि॒श्व ए॒न॒म॒नु॒ म॒दन्तु॑ दे॒वाः। अ॒मु॒त्र॒भू॒या॒दध॒ यद्य॑मस्य
बृ॒ह॒स्प॒ते अ॒भि॒श॑स्ते॒रमु॑ञ्चः। प्र॒त्यौ॑ह॒ताम॒श्विना॑ मृ॒त्युम॑स्माद्दे॒वाना॑म
भि॒षजा॒ शची॑भिः। उ॒द्वयं॑ तम॑स॒स्परि॑ प॒श्यन्तो॑ ज्योति॒रुत्त॑रम्।
दे॒वं दे॒व॒त्रा सूर्य॑म॒गन्म॒ ज्योति॑रुत्त॒मम्॥ (२८)

ऊर्ध्वा अस्य समिधौ भवन्त्यूर्ध्वा शुक्रा शोचीः प्यग्नेः।
 द्युमत्तमा सुप्रतीकस्य सूनोः। तनूनपादसुरो विश्ववेदा देवो
 देवेषु देवः। पथ आनक्ति मध्वा घृतेन। मध्वा यज्ञं नक्षसे
 प्रीणानो नराशंसो अग्ने। सुकृद्देवः संविता विश्ववारः।
 अच्छायमेति शवसा घृतेनेडानो वह्निर्ममसा। अग्निं सुचो
 अध्वरेषु प्रयत्सु। स यक्षदस्य महिमानमग्नेः सः (२९)

ई मन्द्रासु प्रयसः। वसुश्चेतिष्ठो वसुधातमश्च। द्वारो
 देवीरन्वस्य विश्वे व्रता ददन्ते अग्नेः। उरुव्यचंसो धाम्ना
 पत्यमानाः। ते अस्य योषणे दिव्ये न योनावुषासानक्ता।
 इमं यज्ञमवतामध्वरं नः। दैव्या होतारावूर्ध्वमध्वरं नो-
 ऽग्नेर्जिह्वामभि गृणीतम्। कृणुतं नः स्विष्टिम्। तिस्रो
 देवीर्बर्हिरेदं सन्त्विडा सरस्वती (३०)

भारती। मही गृणाना। तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरुक्षु त्वष्टा
 सुवीरम्। रायस्पोषं विष्यतु नाभिमुस्मे। वनस्पतेऽवं सृजा
 रराणस्त्मना देवेषु। अग्निर्हव्यं शमिता सूदयाति। अग्ने
 स्वाहा कृणुहि जातवेद इन्द्राय हव्यम्। विश्वे देवा हविरिदं
 जुषन्ताम्। हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकं
 आसीत्। स दाधार पृथिवीं द्याम् (३१)

उ॒तेमां क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। यः प्रा॑ण॒तो नि॑मिष॒तो
म॑हि॒त्वैक॒ इ॒द्राजा॒ जग॑तो ब॒भूव॑। य ई॒शे अ॒स्य द्वि॒पद॑श्चतु॒ष्पदः॑
क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। य आ॑त्म॒दा ब॑ल॒दा यस्य॑ वि॒श्व
उ॒पास॑ते प्र॒शिषं॑ यस्य॑ दे॒वाः। यस्य॑ छा॒यामृ॑तं यस्य॑ मृ॒त्युः
क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। यस्ये॒मे हि॒मव॑न्तो म॒हित्वा॑ यस्य॑
समु॒द्रः र॒सया॑ स॒ह (३२)

आ॒हुः। यस्ये॒माः प्र॒दिशो॑ यस्य॑ बा॒हू क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑
विधेम। यं क्र॒न्द॒सी अ॒वसा॑ तस्त॒भाने॑ अ॒भ्यैक्षे॑ता॒म्मन॑सा
रेज॑माने। यत्राधि॑ सू॒र उ॒दितो॑ व्येति॒ क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑
विधेम। येन॒ द्यौरु॒ग्रा पृ॑थि॒वी च॑ दृ॒ढे येन॒ सुवः॑ स्त॒भितं॑ येन॒
नाकः॑। यो अ॒न्तरि॑क्षे॒ रज॑सो वि॒मानः॑ क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑
विधेम। आपो॑ ह॒ यन्म॑ह॒तीर्वि॒श्वम् (३३)

आय॒न्दक्षं॑ दधा॒ना ज॒नय॑न्तीर॒ग्निम्। ततो॑ दे॒वानां॑
नि॒रव॑र्त॒तासुरे॑कः क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। यश्चि॒दापो॑
महि॒ना प॒र्यप॑श्य॒द्वक्षं॑ दधा॒ना ज॒नय॑न्तीर॒ग्निम्। यो दे॒वेष्वधि॑
दे॒व एक॑ आसी॒त्क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम॥ (३४)

आकू॒तिम॒ग्निम॒प्रयुज॑ꣳ स्वाहा॒ मनो॑ मे॒धाम॒ग्निम॒प्रयुज॑ꣳ
 स्वाहा॑ चि॒त्तं वि॒ज्ञात॑म॒ग्निम॒प्रयुज॑ꣳ स्वाहा॑ वा॒चो
 वि॒धृति॑म॒ग्निम॒प्रयुज॑ꣳ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ मनवे॑ स्वाहा॒ग्नये॑
 वैश्वान॒राय॒ स्वाहा॒ विश्वे॑ दे॒वस्य॑ ने॒तुर्म॑र्तो वृणीत स॒ख्यं विश्वे॑
 रा॒य इ॑षु॒ध्यसि॑ द्यु॒म्नं वृ॑णीत पु॒ष्यसे॑ स्वाहा॒ मा सु॑ भि॒त्था मा
 सु रि॑षो दृ॒ह॑स्व वी॒डय॑स्व सु। अ॒म्बं धृ॑ष्णु वी॒रय॑स्व (३५)

अ॒ग्निश्चे॒दं क॑रिष्यथः। दृ॒ह॑स्व दे॒वि पृ॑थि॒वि स्व॒स्तय॑
 आ॒सुरी॑ मा॒या स्व॒धया॑ कृ॒तासि॑। जुष्टं॑ दे॒वाना॑मि॒दम॑स्तु
 ह॒व्यम॑रि॒ष्टा त्वमु॑दि॒हि य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। मि॒त्रेता॑मु॒खां त॑पै॒षा
 मा भे॑दि। ए॒तान्ते॒ परि॑ ददा॒म्यभि॑त्यै। द्व॒न्नः सर्पि॑रा॒सुतिः
 प्र॒बो होता॑ वरे॒ण्यः। सह॑स॒स्पुत्रो॑ अ॒द्भुतः॑। पर॑स्या॒ अधि॑
 सं॒वतो॑ऽव॒राꣳ अ॒भ्या (३६)

त॒रा य॒त्राह॑मस्मि॒ ताꣳ अ॑व। प॒रम॑स्याः॑ प॒राव॑तो
 रो॒हिद॑श्च इ॒हा ग॑हि। पु॒रीष्यः॑ पु॒रुप्रि॑योऽग्ने॒ त्वं त॑रा
 मृ॒धः। सी॒द त्वं मा॒तुर॒स्या उ॒पस्थे॑ वि॒श्वान्य॑ग्ने व॒युना॑नि
 वि॒द्वान्। मैना॑म॒र्चिषा॒ मा तप॑सा॒भि शू॑शुचोऽन्त॒रस्याꣳ
 शु॒क्रज्योति॑र्वि॒ भा॑हि। अ॒न्तर॑ग्ने रु॒चा त्वमु॑खायै॒ सद॑ने॒ स्वे।

तस्यास्त्व९ हरंसा तपञ्जातवेदः शिवो भव। शिवो भूत्वा
मह्यमग्नेऽथो सीद शिवस्त्वम्। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः
स्वां योनिमिहासदः॥ (३७)

वीरयुस्वा तपन्वि९शतिश्च॥ [९]

यदग्ने यानि कानि चा ते दारूणि दध्मसि। तदस्तु
तुभ्यमिद्धृतं तज्जुषस्व यविष्ठ्य। यदत्युपजिह्विका यद्वम्रो
अतिसर्पति। सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुषस्व यविष्ठ्य।
रात्रि९रात्रिमप्रयावम्भरन्तोऽश्वायेव तिष्ठते घासमस्मै।
रायस्पोषेण समिषा मदन्तोऽग्ने मा ते प्रतिवेशा रिषाम।
नाभां (३८)

पृथिव्याः समिधानमग्नि९ रायस्पोषाय बृहते
हवामहे। इरम्मदम्बृहदुक्थं यजत्रं जेतारमग्निं पृतनासु
सासहिम्। याः सेना अभीत्वरीराव्याधिनीरुगणा
उता। ये स्तेना ये च तस्करास्ताऽस्ते अग्नेऽपि
दधाम्यास्ये। द९ष्ट्राभ्याम्मलिमूञ्जम्यैस्तस्करा९ उता।
हनूभ्या९स्तेनान्भगवस्ताऽस्त्वं खाद सुखादितान्। ये जनैषु
मलिम्लवः स्तेनासस्तस्करा वने। ये (३९)

कक्षे॑ष्वघा॒यव॒स्ताऽस्ते॑ द॒धामि॑ ज॒म्भयोः॑ । यो
 अ॒स्मभ्य॑मरातीयाद्यश्च॑ नो॒ द्वेष॑ते॒ जनः॑ । नि॒न्दाद्यो॑ अ॒स्मान्
 दि॒प्साच्च॑ स॒र्वं त॑म्म॒स्मसा॑ कुरु । स॒शितं॑ मे॒ ब्रह्म
 स॒शितं॑ वीर्यं॑ बलम् । स॒शितं॑ क्ष॒त्रं जि॒ष्णु य॒स्याह॑मस्मि
 पु॒रोहि॑तः । उ॒देषा॑म्बाहू अ॒तिर॒मुद्वर्च॑ उ॒दू बल॑म् । क्षि॒णोमि॒
 ब्रह्म॑णामि॒त्रानु॑न्नयामि (४०)

स्वा॒ ९ अ॒हम् । दृ॒शानो॑ रु॒क्म उ॒र्व्या व्य॑द्यौर्दुर्म॒रुष॒मायुः॑ श्रि॒ये
 रु॒चानः॑ । अ॒ग्नि॒र॒मृतो॑ अभव॒द्वयो॑भिर्यदे॒नं द्यौर॑ज॒नय॑त्सु॒रेताः॑ ।
 वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्र॒ति मु॒ञ्चते॑ क॒विः प्रा॒सावी॒द्भद्रं॑ द्वि॒पदे॑ चतु॒ष्पदे॑ ।
 वि॒ नाक॑म॒ख्यत्स॒विता॒ वरे॑ण्योऽनु॑ प्र॒याण॑मु॒षसो॒ वि रा॑जति ।
 न॒क्तोषा॑सा॒ सम॑नसा॒ विरू॑पे धा॒पये॑ते शि॒शुमे॑क॒ ९ समी॑ची ।
 द्यावा॒ क्षामा॑ रु॒क्मः (४१)

अ॒न्तर्वि॑ भा॒ति दे॒वा अ॒ग्निं धा॑रय॒न्द्रवि॑णो॒दाः । सु॒पर्णो॑-
 ऽसि॑ ग॒रुत्मा॑न्नि॒वृत्ते॑ शि॒रो गाय॑त्रं चक्षुः॒ स्तोमं॑ आ॒त्मा
 सामं॑ ते त॒नूर्वा॑मदे॒व्यम्ब॑ह॒द्रथ॑न्तरे प॒क्षौ य॑ज्ञाय॒ज्ञिय॑म्पुच्छं
 छ॒न्दाऽ॒स्यङ्गानि॑ धि॒ष्णि॒याः श॒फा य॒जूंषि॑ नाम । सु॒पर्णो॑ऽसि
 ग॒रुत्मा॑न्दि॒वं गच्छ॑ सु॒वः प॑त ॥ (४२)

नाभा वने येन यामि क्षामा रुक्मोऽष्टात्रिंशच्च॥ [१०]

अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि। स इद्वेवेषु
गच्छति। सोम यास्तै मयोभुवं ऊतयः सन्ति दाशुषै।
ताभिर्नोऽविता भव। अग्निर्मूर्धा भुवः। त्वं नः सोम या
ते धामानि। तत्सवितुर्वरेण्यम्भर्गो देवस्य धीमहि। धियो
यो नः प्रचोदयात्। अचित्ती यच्चकृमा दैव्ये जने दीनैर्दक्षैः
प्रभूती पूरुषत्वता। (४३)

देवेषु च सवितुर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनागसः।
चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनाम्। यज्ञं दधे सरस्वती।
पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियं धात्।
ग्राभिरच्छिद्रं शरणं सजोषा दुराधर्षं गृणते शर्म यंसत्।
पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रक्षत्वर्वतः। पूषा वाजं सनोतु
नः। शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यत् (४४)

विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि। विश्वा हि माया
अवसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु। तेऽवर्धन्त
स्वतवसो महित्वना नाकं तस्थुरु रुरु चक्रिरे सदः।
विष्णुर्यद्धावद्वृषणम्मदच्युतं वयो न सीदन्नधि बर्हिषि प्रिये।

प्र चित्रमूर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतवसे भरध्वम्। ये
सहांसि सहसा सहन्ते (४५)

रेजते अग्ने पृथिवी मुखेभ्यः। विश्वे देवा विश्वे देवाः।
द्यावा नः पृथिवी इमं सिध्मद्य दिविस्पृशम्। यज्ञं देवेषु
यच्छताम्। प्र पूर्वजे पितरा नव्यसीभिर्गीर्भिः कृणुध्वं सदाने
ऋतस्य। आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन जनेन यातम्महि
वां वरूथम्। अग्निं स्तोमेन बोधय समिधानो अमर्त्यम्।
हव्या देवेषु नो दधत्। स हव्यवाडमर्त्य उशिग्दूतश्चनोहितः।
अग्निर्धिया समृण्वति। शं नो भवन्तु वाजेवाजे॥ (४६)

पुरुषत्वता यजतन्तै अन्यश्सहन्ते चनोहितोऽष्टौ च॥ [११]

विष्णोः क्रमोऽसि दिवस्पर्यत्रपतेऽपेतं समितं या जाता मा नो हिंसीद्धवा-
ऽस्यादित्यङ्गर्भमिन्द्राग्नी रोचनैकादश॥ [१२]

विष्णोरस्मिन् हव्येति त्वाहं धीतिभिर्होत्रा अष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥ विष्णोः क्रमोऽसि
स त्वन्नो अग्ने॥